

İMÂM-ı ÂZAM BAYRAĞI

(bk. BAYRAK).

İMÂM-ı ÂZAM TÜRBESİ

(bk. ÂZAMİYE KÜLLİYESİ).

İMAM-HATİP LİSESİTemel öğretime dayalı
dört yıllık din öğretimi kurumu.

Osmanlılar'da imam ve hatiplerin medrese eğitimi dışında özel bir öğretime tâbi tutulmadığı, zamanla yaygınlaşan cehaletin bu meslek erbabına da sirayet ettiği anlaşılmaktadır (bk. İMAM). İlk defa 1913 yılında imam ve hatip yetiştirmek üzere "İslâh-ı medâris" programı çerçevesinde Medresetü'l-eimme ve'l-hutabâ adıyla bir okul açılmıştır. Ancak 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu'nun 2. maddesine göre kanunun neşrinde on üç gün sonra Maarif Vekâleti'nin yayımladığı bir genelge ile bütün medreseler kapatılmıştır. Aynı kanunun 4. maddesi gereğince yirmi dokuz merkezde ilkokula dayalı olarak dört yıllık İmam-Hatip mektepleri açılmış, bir tâlimatnâme ile bu okulların yönetimi ve öğretim şekli düzenlenmiş, okutulacak dersler şu şekilde belirlenmiştir: Kur'ân-ı Kerîm, ginâ (mûsiki), tefsir, hadis, ilm-i tevhid, din dersleri, Arabî, hitabet ve irşad, ahlâk ve mâlûmât-ı vataniyye, Türkçe, Türk edebiyatı, tarih, coğrafya, hesap, hendese, hayvanat, nebâtât, rûhiyat, fizik ve kimya mâlûmâtı, tabakat, hıfzıssihha, yazı, terbiye-i bedeniyye. Kapatılan Medresetü'l-irşâd ve taşra medreseleri öğrencilerinin bir bölümü yeni açılan İmam-Hatip mekteplerinin farklı sınıflarına yerleştirilmiş, bu sebeple, 1923-1924 öğretim yılında yirmi dokuz yerde 2258 öğrenciyle açılan bu mekteplerin bazısı öğretime başladığı yıl mezun vermiştir. Fakat İmam-Hatip okullarına öğrenci ilgisi giderek azalmış, bu yüzden okul sayısı 1924-1925 öğretim yılında yirmi dokuzdan yirmi altıya, 1925-1926'da yirmiye düşmüş, bir yıl sonra sadece İstanbul ve Kütahya'da birer okul kalmış, 1929-1930 öğretim yılında ise tamamen kapanmıştır. Osman Nuri Ergin, İmam-Hatip mekteplerinin öğrenci bulunmadığı için kapandığını belirtir (*Türkiye Maarif Tarihi*, V, 1742). Fakat genellikle kabul edildiğine göre bu okulların kapanmasının asıl sebe-

bi sorumlu makamların ilgisizliği ve mezunlarının, gerek öğrenimlerini sürdürme gerekse meslek elemanı olma açısından istikbale dair bir beklentilerinin kalmamasıdır. Nitekim mezun olanlardan isteyenlere öğrenimlerine devam etme imkânı sağlanmadığı gibi 1926'da bir kısım din görevliliği kadroları kaldırılmış (Jaschke, s. 49-52), 1927'de Şûrâ-yı Devlet'in aldığı bir kararla din görevliliği "me'murîn" sınıfından sayılmayıp bu karar uyarınca bütün elemanlar görevden uzaklaştırılmış, dolayısıyla İmam-Hatip Mektebi mezunları için din görevliliği cazip olmaktan çıkmış, bu görev tamamen fahrî olarak yürütülmeye başlanmıştır. 1927'de ortaokulların, 1929-1931 yılları arasında ilkokullarla öğretmen okullarının programlarından din bilgisi derslerinin çıkarılması (Yücel, s. 163-173; Cicioğlu, s. 96) ve 1933'te İstanbul Dârülfünunu İlahiyat Fakültesi'nin kapatılmasıyla, Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu'nun âmir hükmüne rağmen tarihinde ilk defa ülkede örgün din eğitimi ve öğretimi tamamen kaldırılmıştır. Sadece Diyanet İşleri Reisliği'ne bağlı olarak Kur'an okumayı öğreten ve hâfız yetiştiren dârülkurrâlar faaliyet göstermiş, fakat bu kurslardan 1932-1950 yılları arasında toplam 1750 kadar öğrenci diploma almıştır (Jaschke, s. 76).

1946'da ilkokullara din bilgisi dersleri konması yönünde teklifler gündeme gelmişse de dönemin başbakanı Recep Peker bu talepleri reddetmiştir. Ancak taleplerin artarak devam etmesi üzerine Aralık 1947'de toplanan Cumhuriyet Halk Partisi VII. Kurultay'ında ve meclis müzakerelerinde din eğitimi tekrar tartışmaya açılmıştır. Bu kurultayda Hamdullah Suphi Tanrıöver, din görevlisi sıkıntısının ulaştığı had safhayı örneklerle anlatıyor ve ölüleri zamanında gömmek için imam bulunamadığını söylüyordu (*CHP Yedinci Kurultay Tutanağı*, s. 457). Dönemin Diyanet İşleri reisi Ahmet Hamdi Akseki de bir raporunda (SR, V/104 [1951], s. 52), camilerde halka namaz kıldırarak ve hutbe okuyacak imam ve hatip yokluğundan şikâyet ediyor, bazı köylerde cenazelerin kaldırılamadan günlerce ortada kaldığını bildiriyor, öte yandan birtakım bâtil inanç ve yalancı tarikatlara memleketin her tarafına yayılmakta olduğu uyarısında bulunuyordu. Devrin Maarif Vekili Hasan Tahsin Banguoğlu da bu dönemde halkın en önemli şikâyetinin din hizmetleri ve din öğretimi meselesi olduğunu bildirerek bu hususta ayrıntılı bilgi vermektedir (*Kendimize Gele-*

ceğiz, s. 97). Halkın yanında bazı aydınların, siyaset ve devlet adamlarının da hissettiği bu ihtiyaç karşısında ilk defa 15 Ocak 1949'da İstanbul ve Ankara'da olmak üzere İmam-Hatip Kursu adıyla on aylık bir öğretim kurumu açılmış, daha sonra bunların sayısı ona çıkmıştır. Ülkenin din görevlisi ihtiyacının karşılanması düşüncesiyle ortaokul mezunlarından askerliğini yapmış olanların kabul edildiği bu kurslar 1958 yılına kadar devam etmiştir.

1950 seçimlerinin getirdiği iktidar değişikliği ve özgürlük ortamı çerçevesinde din eğitime duyulan ihtiyaç, geniş bir toplumsal talep olarak daha yoğun bir şekilde dile getirilmeye başlandı (meselâ bk. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, XX [1997], s. 524). Nihayet Millî Eğitim Bakanlığı bünyesindeki Müdürler Komisyonu'nun 13 Ekim 1951 tarih ve 601 sayılı kararıyla Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu'nun 4. maddesine istinaden İmam-Hatip okullarının açılmasına karar verildi ve bu karardan dört gün sonra yedi ilde (İstanbul, Ankara, Adana, Konya, Kayseri, Maraş, Isparta) ilkokula dayalı ortaokul seviyesinde dört yıllık İmam-Hatip okulları öğretime başlandı. İmam-Hatip okullarının ilk mezunlarını verdiği 1954-1955 öğretim yılında bu okulların üç yıllık lise kısmı da açıldı. İmam-Hatip okullarının orta kısmında Kur'an-ı Kerîm ve tecvid, Arapça, tefsir, akaid, kelâm, din dersleri, fıkıh usulü, siyer ve ahlâk, hadis ve hadis usulü, Türkçe, Türkçe hitabet, el yazısı, psikoloji, tarih, coğrafya, yurttaşlık ve kanun bilgisi, matematik, fizik, kimya, beden eğitimi, müzik, tabiat bilgisi, sağlık bilgisi, Türk-İslâm sanatı, yabancı dil, resim-iş dersleri; lise kısmında ise Kur'an-ı Kerîm ve tefsir, Arapça, İslâm felsefesi ve kelâm, fıkıh ve ferâiz, dinler tarihi ve İslâmiyet, hadis ve hadis usulü, psikoloji, sosyoloji ve ahlâk, mantık, Türk-İslâm sanatları, Türk dili ve edebiyatı, tarih, coğrafya, fizik, kimya, biyoloji ve sağlık bilgisi, matematik, kozmografya, beden eğitimi, müzik, millî savunma, resim, yabancı dil dersleri bulunuyordu. İmam-Hatip okullarının müfredatındaki meslek derslerinin ağırlığı yaklaşık % 40, kültür derslerinin ağırlığı ise % 60 olarak tesbit edilmiş olup bu oran daha sonraki düzenlemelerde de korunmuştur.

İmam-Hatip Okulu mezunlarının yüksek öğrenim görmesine imkân vermek amacıyla ilki 1959'da İstanbul'da olmak üzere Yüksek İslâm enstitüleri açılmıştır. 4 Kasım 1981 tarih ve 2547 sayılı kanun

ve bu kanuna istinaden çıkarılan 20 Temmuz 1982 tarih ve 41 sayılı Kanun Hükümünde Kararnâme ile İlahiyat fakülte-lerine dönüştürülene kadar bu okullara sadece İmam - Hatip Lisesi mezunları kabul edilmiştir.

Başlangıçtan itibaren İmam - Hatip okullarının binalarının büyük kısmını halk yaptırmıştır. 1995'te yayımlanan bir çalışmaya göre (Ünsür, s. 148-149) 400 binadan 263'ü çeşitli dernek ve vakıflar, otuz sekizi devlet tarafından, yetmiş yedisini devlet - millet iş birliğiyle inşa edilmiştir. Yirmi iki binanın mülkiyeti ise hazineye ait olup geçici olarak İmam - Hatip Lisesi'ne verilmiştir. İmam - Hatip okullarında okuyan öğrencilerin çoğu köylerden geldiği için bu okullara mahsus yurt yapımı yoluna da gidilmiştir. 1995'te mevcut 246 pansiyonun 121'i müstakil bina olup bunların otuz beşini devlet, elli sekizini dernek, vakıf gibi sivil kuruluşlar inşa etmiş, yirmi sekizi de devlet - vatandaş iş birliğiyle yaptırılmıştır.

Toplumun İmam - Hatip okullarına olağan üstü ilgi göstermesi ve destek olması sebebiyle bu okullar açıldığı günden itibaren zaman zaman siyasi polemiklere konu olmuş, bu arada sayılarının azaltılması veya tamamen kapatılması yönündeki teklif ve çalışmalara rağmen sayıları sürekli artış göstermiştir. Özellikle 1960 ihtilâli sonrasında İstanbul, Ankara, İzmir ve Erzurum dışındaki İmam - Hatip okullarının kapatılması yönünde bir teklif hazırlanmışsa da (Ayhan, s. 172-175) bu teklif uygulanmadığı gibi 1962'de İsmet İnönü'nün başbakanlığı döneminde Bursa İmam - Hatip Okulu açılmış, aynı dönemde Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Din Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

27 Ekim 1965'te kurulan Süleyman Demirel hükümetinin programında ilk defa İmam - Hatip okulları zikredilerek bu okullar için yüksek öğretimin açık tutulacağından söz edilmiş (Dağlı - Aktürk, II, 95), ardından okul ve öğrenci sayısı artmaya devam etmiştir. Meselâ 1964-1965 öğretim yılında okul mevcudu yirmi altı, orta ve lise kısmındaki toplam öğrenci sayısı yaklaşık 11.000 iken dört yıl sonra okul sayısı altmış dokuz, öğrenci sayısı 42.750'ye ulaşmıştır. 28 Eylül - 3 Ekim 1970'te düzenlenen VIII. Millî Eğitim Şûrası'na Talim ve Terbiye Kurulu tarafından sunulan raporda, ilköğretmen okulları ile İmam - Hatip okullarının yeni yetişen nesle eğitim vermekle görevli elemanlar yetiştirmek gibi bir ortak sorumlulukları bulunduğu ifade edildikten son-

ra İmam - Hatip okullarındaki öğrenci sayısının ilköğretmen okullarına göre daha hızlı arttığına dikkat çekilmiş, bir önceki şûrada da teklif edilen "tek tip ortaokul" meselesi gündeme getirilmiş, Ankara Üniversitesi de şûraya aynı yönde bir teklif sunmuş, nihayet tek tip ortaokul görüşü şûra tarafından kabul edilmiştir. 12 Mart 1971'de başlayan ara dönemde kurulan hükümetin programında İmam - Hatip okullarının orta öğretim sistemine uyacak biçimde ıslah edileceği, VIII. Millî Eğitim Şûrası'nda alınan kararların en kısa zamanda uygulanacağı ifade edilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun 4 Ağustos 1971 tarih ve 225 sayılı kararıyla İmam - Hatip okullarının orta kısmı kapatılırken lise kısmı üç yıldan dört yıla çıkarılmış, bu arada farklı derslerden sınava girmek şartıyla İmam - Hatip Okulu'nun bir sınıfından liseye veya lise dengi başka bir okula geçme imkânı tanınmış, bundan sonra birçok İmam - Hatip Okulu mezunu lise imtihanlarına girip lise diploması olarak çeşitli fakülte-lere girmiştir. 1972'de yayımlanan "Millî Eğitim Reformu Stratejisi"yle ilgili kararnâme ile İmam - Hatip Okulu adı İmam - Hatip Lisesi şeklinde değiştirilmiş (*M.E.B. Tebliğler Dergisi*, sy. 1700 [1972], s. 416), 1973'te çıkarılan 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile İmam - Hatip liseleri "imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dinî hizmetlerin yerine getirilmesiyle ... hem mesleğe hem de yüksek öğretime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumları" şeklinde tanımlanarak (*Resmî Gazete*, sy. 14574 [1973]) bu okulların, kuruluşundan itibaren ilk defa güçlü bir kanunî dayanağa kavuşturulması yanında o güne kadar sadece Yüksek İslâm enstitülerine girebilen mezunlarına çeşitli yüksek öğretim kurumlarına girme imkânı verilmiş, bu kanunu değiştiren 16 Haziran 1983 tarih ve 2842 sayılı kanunda da aynı haklar korunmuştur.

Uygulamada İmam - Hatip liselerindeki meslek derslerinin yetersiz kaldığı yolunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nca ortaya konan tesbitler dikkate alınarak 1974 yılında ortaokul programına seçmeli dersler olarak Kur'an-ı Kerim ve Arapça'nın konması üzerine İmam - Hatip Lisesi binalarındaki ortaokul öğrencilerinin anılan dersleri seçmeleri bu okullara ilgiyi daha da arttırmıştır. Nitekim bu karardan sonra İmam - Hatip liselerinin orta kısımları elli sekizden 101'e, yeni kayıt yaptırılanların sayısı 3334'ten 18.896'ya çıkmıştır.

Aynı hızlı artış sonraki yıllarda da devam etmiş, okul sayısı 1976'da 148'e, 1977'de 334'e yükselmiş, 1980 ihtilâl dönemi de dahil olmak üzere 1997'de temel eğitimi kesintisiz sekiz yıla çıkaran yasanın uygulanmasına kadar İmam - Hatip liseleri istikrarlı gelişmesini sürdürmüştür. Bu arada V. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan, yurt dışındaki işçi çocuklarının eğitimi için Almanca öğretim veren Anadolu İmam - Hatip liselerinin açılacağı şeklindeki kayıt doğrultusunda 1985-1986 öğretim yılında Beykoz'da Anadolu İmam - Hatip Lisesi açılmış, 1989-1990 öğretim yılında İngilizce bölümü de açılan ve Kartal'a taşınan bu okulun ardından müstakil veya İmam - Hatip liseleri bünyesinde diğer okulların açılmasına devam edilmiştir (Ünsür, s. 166-170). 1996-1997 öğretim yılına gelindiğinde 464 İmam - Hatip Lisesi, 108 Anadolu İmam - Hatip Lisesi (yedisi müstakil), iki Yabancı Dil Ağırlıklı İmam - Hatip Lisesi, otuz yedi çok programlı lise içinde İmam - Hatip Lisesi faaliyet göstermekte, bu okulların orta kısmında 301.983 (% 43'ü kız), lise kısmında ise 247.376 (% 38'i kız) öğrenci bulunmaktaydı.

1981'de Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde oluşturulan çalışma grubunca hazırlanıp Millî Güvenlik Konseyi'ne sunulan bir raporda İmam - Hatip liseleri hakkında bazı olumsuz görüşlere yer verilerek bu okulların orta kısımlarının kapatılması, mezunlarının sadece ilgili yüksek öğretim kurumuna kabul edilmesi, çeşitli isimler altında faaliyet gösteren dernek ve vakıfların bu okullarla ilişkilerinin kesilmesi yolunda tekliflerde bulunmuşsa da (*Din Eğitimi Çalışma Grubu Raporu*, 1981, s. 81-83) bu öneriler uygulamaya konmamış, daha sonra Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği tarafından hazırlattırılıp 1 Temmuz 1990'da yayımlanan raporda da İmam - Hatip liseleriyle ilgili olumsuz görüşler ileri sürülmüş, özellikle bu okulların giderek yaygınlaşmasının bir kültür ikiliğine yol açtığı, tevhid-i tedrisat ilkesine aykırı sonuçlar ortaya çıkardığı belirtilerek İmam - Hatip liselerinin yeniden düzenlenmesi ve öğrenci sayısının istihdam kapasitesine göre sınırlandırılması istenmiştir (bu rapor ve etrafındaki tartışmalar için bk. Ünsür, s. 194-202; Ayhan, s. 333-343). Yine Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği'nin 1997'de hazırlattığı raporda İmam - Hatip liseleriyle ilgili bazı iddialar ortaya konduktan sonra bu okulların meslek lisesi statüsüne uygun bir yapıya kavuşturul-

ması, bir kısmının genel ya da teknik lise- lere dönüştürülmesi, okullara kesinlikle kız öğrenci alınmaması, sekiz yıllık zorunlu ilköğretimin kabul edilerek İmam - Hatip liselerinin orta kısımlarının kapatılması gerektiği bildirilmiştir (*Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri*, s. 116-120).

Gerek bu tür raporların gerekse 1996'da toplanan XV. Millî Eğitim Şûrası'nda alınan kararların tartışıldığı sırada konu 28 Şubat 1997'de toplanan Millî Güvenlik Kurulu'nda da ele alınmış ve bu kurul, dönemin hükümetine sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretime geçilmesi yönündeki kararını bildirmiştir. Tartışmaların daha da şiddetlenmesi üzerine hükümet değişikliğine kadar varan siyasî gerilimlerin ardından 16 Ağustos 1997 tarih ve 4306 sayılı kanunla sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretime geçilirken zorunlu eğitim süresini iki kademeli olarak planlamak ve ikinci kademesinde değişik mesleklere yönlendirici programlar uygulamak yerine bütün ilköğretim okullarında tek tip program uygulayan model benimsenmiş, bu suretle diğer meslek liseleriyle birlikte İmam - Hatip liselerinin de orta kısmı kapatılmıştır.

İmam - Hatip okullarının açılmasını sağlayan kamuoyunun başlangıçtan itibaren bu okullardan asıl beklentisi, din hizmetlerini yürütecek ve toplumun dinî konularda bilgilenme ihtiyacını karşılayacak ehliyetli elemanların yetiştirilmesiydi. Gerçekten İmam - Hatip okulları bu beklentiyi karşılamada büyük ölçüde başarılı olmuştur. 1933-1949 yılları arasında hiçbir kurumda din öğretimi yapılmadığı için İmam - Hatip okullarının ilk mezunlarını verdiği 1958 yılına kadar ülkede din hizmetleri, ya eski medrese mezunlarının veya menşei belli olmayan önemli bir kısmı ehliyetsiz, çağdaş gelişmelerden habersiz sözde hocaların elinde kurslarda yürütülüyordu. Nitekim 1958 yılında Türkiye Eğitim Millî Komisyonu'nun bir raporuna göre medreselerden yetişmiş kişiler de artık kalmadığından mevcut boşluğu gelişigüzel yetişmiş bir zümrenin doldurduğu belirtilirken otuz beş yıl sonra Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin % 68,42'sini İmam - Hatip Lisesi mezunu, % 8,39'unu İmam - Hatip Lisesi menşeli yüksek okul mezunu oluşturuyordu. İmam - Hatip Lisesi menşeli olmayanların önemli bir kısmı doğrudan din hizmeti niteliği taşımayan kadrolarda çalışıyordu; geriye kalanlar da büyük ölçüde ilkokul mezunu eski hocalardı. 1999 verilerine göre Diyanet İşleri Başkanlığı kadroların-

da görev yapanların yaklaşık % 92'sini İmam - Hatip Lisesi veya fakülte ve yüksek okul mezunları oluşturmaktadır. İmam - Hatip kadrolarında ise bu oran % 95,65'e yükselmiştir. Yalnız bu sonuç bile İmam - Hatip liselerinin kuruluş amacına uygun işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Türkiye'de genel olarak yaygın öğretimde başarı seviyesinin düşük olduğu bilinmektedir. Buna rağmen halkın dinî ve din dışı konulardaki bilgi ve kültürünün yükseltilmesinde İmam - Hatip liselerinin büyük katkısının olduğu muhakkaktır. Her şeyden önce İmam - Hatip liseleri, halka örgün ve yaygın din eğitimi ve öğretimi veren başlıca kurumlar olup Türk toplumuna dinin doğru öğretilmesi büyük ölçüde İmam - Hatip liseleri sayesinde mümkün olmuştur. Bu okulların gelişmesiyle çeşitli gruplarca yürütülmeye çalışılan dinî görünümlü bazı oluşumlar tutunmamış, yine bu okulların öğretime başladığı 1950'li yıllardan itibaren toplumda bid'at ve hurafe türü inanç ve uygulamalarda düşüş gözlenmiştir (Yavuz, s. 146-160). Öte yandan ülkenin birçok yerinde çocuklarının okullarda öğrenim görmesini istemeyen, özellikle kız çocuklarını okutmamakta direnen halk kesimlerinin bu zihniyetten kurtarılmasında en büyük pay İmam - Hatip Lisesi'nden yetişmiş gençlere aittir. Büyük çoğunluğu köy çocuğu olan bu yeni nesil, daha okul sıralarında iken düzenlenen halka açık dinî ve kültürel programlarla çeşitli yarışmalardaki başarılarıyla toplumun güvenini, ilgi ve desteğini kazanmış, halkla bütünleşerek onlara İslâm dininin ilme ve okumaya verdiği önemi anlatmayı başarmıştır. Ayrıca yurt dışındaki vatandaşların dinî ve ahlâkî değerlerini, millî kimliklerini korumalarında, bu ülkelerde din görevlisi olarak hizmet veren İmam - Hatip Lisesi menşeli elemanların katkıları olmuştur. Aynı zamanda Türk toplumunun çağdaşlaşma sürecini yaşarken dinî ve millî kimliğini koruması, yozlaşmaya uğramaması hususunda da önemli görevler üstlenmiş, bunun yanında İslâm dininin birlik, beraberlik, kardeşlik gibi ilkelerini halka taşıyarak millî birliğin geliştirilmesi ve güçlendirilmesinde hizmet etmiştir.

İmam - Hatip liselerinin kuruluşundan itibaren daima halkın teveccühüne mazhar olması, zaman zaman bu okullar üzerinden lehte vealeyhte siyaset yapma sonucunu doğurmuş, siyasî ve ideolojik sebeplerle okulların kapatılması veya sayılarının azaltılması, mezunlarının yüksek

öğretim imkânlarının kısıtlanması gibi talepler gündeme gelmiş, fakat bu okulların siyasî hareketler karşısında tarafsızlığını koruması sayesinde bu tür talepler genellikle kabul görmemiştir. Ancak özellikle 1980'lerden sonra bazı politik çevrelerin bu okulları çeşitli amaçlarla siyaset gündemine taşınması rakip kesimleri ve görüşleri karşı tavırlara yöneltmiş, böylece İmam - Hatip liseleri bilhassa 1997-1998 yıllarında ülkenin en önemli gündemi haline gelmiş, sonuçta bu okulların orta kısmı kapatıldığı gibi 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun 45. maddesi çerçevesinde yapılan bir düzenleme ile taban katsayısı uygulamasına geçilerek İmam - Hatip Lisesi mezunlarının İlahiyat Fakültesi dışındaki yüksek öğretim kurumlarına girmeleri büyük ölçüde güçleştirilmiştir.

1999-2000 öğretim yılında 464 İmam - Hatip Lisesi'nde 116.431, 107 Anadolu İmam - Hatip Lisesi'nde 11.505, otuz üç çok programlı lisede de 6289 öğrenci olmak üzere toplam 604 okulda 134.224 öğrenci öğrenim görmüştür. Ancak son üç yıl içindeki tartışmalar, getirilen yeni düzenlemeler, özellikle yüksek öğretim kurumlarına girme imkânının daraltılması bu okullara ilgiyi azaltmış bulunmaktadırlar.

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan Âli Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, İstanbul 1938, s. 163-173; *CHP Yedinci Kurultay Tutanağı*, Ankara 1948, s. 457; *Türkiye Eğitim Millî Komisyonu Raporu*, İstanbul 1960, s. 112-113; *Millî Eğitim Planının Hazırlığı ile İlgili Komisyon Raporu*, Ankara 1960, s. 43; *Din ile İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu*, Ankara 1961, s. 17; *Uzunçarşılı, İlmîye Teşkilâtı*, s. 179-185; *İsmet Parmaksızoğlu, Türkiye'de Din Eğitimi*, Ankara 1966, s. 29-48; *Gotthard Jaschke, Yeni Türkiye'de İslâmlık* (trc. Hayrullah Örs), Ankara 1972, s. 49-52, 76-77; *Türkiye Maarif Tarihi*, V, 1742; *Yahya Kemal Kaya, İnsan Yetiştirme Düzenimiz: Politika, Eğitim, Kalkınma*, Ankara 1977, s. 210-217, 320-337; *Din Eğitimi Çalışma Grubu Raporu*, Ankara 1981, s. 81-83; *Seçil Akgün, "Tevhid-i Tedrisat", Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul 1983, s. 47; *Ömer Okutan, "Din Eğitimi"*, a.e., s. 416; *Hasan Tahsin Banguoğlu, Kendimize Geleceğiz*, İstanbul 1984, s. 97, 100-102; *Hasan Cicioğlu, Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Orta Öğretim*, Ankara 1985, s. 96; *Nuran Dağı - Belma Aktürk, Hükümetler ve Programları*, Ankara 1988, II, 95, 436; *Tâhirülmevlî, Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri* (haz. Sadık Albayrak), İstanbul 1990, s. 132-134, 158-160; *Türkiye'de Eğitim Sorunları ve Değişime Yapısal Uyum Önerileri* (haz. Zekai Baloğlu), İstanbul 1990, s. 41; *Hulusi Yavuz, "Yabancı Gözü ile İmam - Hatip Liseleri (1924-1992)"*, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, İstanbul 1993, s. 134-172; *Mustafa Öcal, İmam - Hatip Liseleri ve İlk*

Öğretim Okulları, İstanbul 1994; Ahmet Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri*, İstanbul 1995; Kenan Evren, *Unutulan Gerçekler*, Ankara 1995, s. 109-119; *Onbeşinci Milli Eğitim Şurası: Raporlar, Görüşmeler, Kararlar*, İstanbul 1996, s. 188, 197, 198; *Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri* (haz. Bülent Tanör), İstanbul 1997, s. 116-120; Nâhid Dinçer, *1913'ten Günümüze İmam-Hatip Okulları Meseselesi*, İstanbul 1998; Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, İstanbul 1999, s. 165-205, 333-343, 380; Suat Cebeci, "İmam-Hatip Liselerinde Din Eğitimi", *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Öğretimi* (haz. Fahri Unan - Yücel Hacaloğlu), Ankara 1999, s. 385-393; *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, III, Ankara 1946, s. 445; VI (1959), s. 561; XX (1997), s. 524; "Mekteplerde Din Dersi ve İlahiyat Fakültesi Hakkında Halk Partisi Meclis Grup Komisyonunun Raporu", *İslâm-Türk Ansiklopedisi Mecmuası*, II/96, İstanbul 1948, s. 9-11; Metin Tokar, "Dünyanın En İhtiyar Talebeleri", *Cumhuriyet*, İstanbul 4 Şubat 1949; Ahmet Hamdi Akseki, "Din Tedrisatı ve Dinî Müesseseler", *SR*, V/104 (1951), s. 52-53; *M.E.B. Tebliğler Dergisi*, sy. 1700, Ankara 1972, s. 416; sy. 1950 (1977), s. 479-480; *Resmî Gazete*, sy. 14574, Ankara 1973; sy. 18081 (1983); sy. 23048 (1997); sy. 23084 (1997); "Evren İmam-Hatip Okullarına Sıcak Bakıyor", *Tercüman*, İstanbul 23 Nisan 1989.

HALİS AYHAN

İMAM MEHMED EFENDİ

(ö. 1052/1642)

Osmanlı hattatı.

Tokat'ta doğdu. Tokadî nisbesi ve "İmam" lakabıyla tanınmıştır. Genç yaşta ilim ve sanat tahsili için İstanbul'a gitti. Hıfzını tamamladıktan sonra Hasan Üsküdarî'den (ö. 1023/1614) Şeyh Hamdullah üslûbunda aklâm-ı sitteyi meşke ederek mezun oldu. Nesh yazıda başarılı eserler vererek devrinin önde gelen hattatları arasında yer aldı. Pek çok mushaf ve evrâd yazdı. Mehmed Efendi'nin ölüm tarihini Müstakimzâde *Tuhfe-i Hattâtîn*'de 1052 (1642), Suyolcuzâde Mehmed Necîb *Devhatü'l-küttâb*'da 1045 (1635-36) olarak kaydetmiştir. Ancak araştırmacıların çoğu daha dikkatli bir müellif olan Müstakimzâde'nin verdiği tarihi tercih etmiştir.

Mehmed Efendi'nin sınırlı sayıdaki eseri zamanımıza kadar gelebilmiştir. Yazdığı mushaflardan biri Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktaydı (Hırka-i Saâdet, nr. 322). Ancak sahneye konan "IV. Murad" isimli piyes münasebetiyle teşhir edildiği İstanbul Kültür Sarayı'nda (Atatürk Kültür Merkezi) 27 Kasım 1971 akşamı çıkan yangında IV. Murad'a ait resim, kaftan ve diğer bazı kıymetli eşya ile bir-

likte yanmıştır. Nesh hattı ile ve on üç satırlı olarak tertiplenmiş bulunan bu mushaf 1 Ramazan 1041 (22 Mart 1632) tarihinde tamamlanmıştı; tezhibi ve cildi devrinin özelliklerini taşımaktaydı.

Günümüze ulaşan eserleri içinde İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı (AY, nr. 6677) ve ferâğ sayfasında 1048'de (1638) tamamlandığı belirtilen bir mushaf daha bulunmaktadır. Bu mushafın, Müstakimzâde'nin *Tuhfe*'de naklettiği şu hadiseye konu teşkil eden eser olması kuvvetle muhtemeldir: IV. Murad, Bağdat Seferi'ne çıkmadan önce devrin bazı âlim ve sanatkârlarını kendileriyle görüşmek ve ikramda bulunmak üzere saraya davet eder. Davetliler arasında bulunan Mehmed Efendi'den de bir mushaf yazmasını ister. Mehmed Efendi hiç çekinmeden, "Sözleşmesiz bu pazara girmem. Değerini tayin buyurun ki dönüşüme kadar hem dua hem şevkle sonuna gelinsin inşallah" der. Bu sözlere şaşırان IV. Murad ona ne kadar istediğini sorunca, "1000 kuruştan aşağı yazamam" cevabını alır ve 1000 kuruş yerine pey akçesi olarak 1000 altın verir. Bağdat'ın fethinden

sonra padişah İstanbul'a döndüğünde hattat henüz tezhiplenmemiş cüzler halindeki mushafı sarayda IV. Murad'a sunar. Mushafı dikkatle inceleyen padişah hattata, "İmam Efendi, bu mushafın sonu hattı itibarıyla baş tarafından daha hoş olmuş, niçin mutâbık değil?" diye sorar. Hattat, tabii olarak hattın yazıldıkça açılıp güzelleşeceğini söylemek yerine, "İlk kısımları Bağdat fethinin kalp çarpıntılarıyla, son kısımları ise fethin ve dönüşünüzün sevinci hayaliyle yazıldı" karşılığını verince 1000 altın daha ihšana nâil olur. Müstakimzâde'nin *Tuhfe*'de, "Satılır bir sözü bin dînâra" mısraıyla bahsettiği bu mushafın yazıldığı tarih ve tamamlanmamış tezhibi göz önüne alınarak bunun anılan eser olduğu düşünülebilir. İmam Mehmed Efendi'nin Sabancı koleksiyonunda da 1043 (1633) tarihli bir mushafı mevcuttur.

Yetiştirdiği talebeler arasında Tophânevî Mahmud Nûri, Abdullah b. Cezzâr efendilerle Belgradlı Mehmed Paşa hat sanatının XVII. yüzyıldaki mühim isimlerindendir. Mehmed Efendi'nin, Mehmed b. Tâceddin (ö. 996/1588) tarafından telif edilen *Risâle-i Kavâid-i Hat* (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1505) adlı eseri istinsah etmesi, hüs-ni hattın tatbikatından başka nazariyatına da meraklı olduğuna bir delil sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Suyolcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 11; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 475-476; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 148; Cl. Huart, *Les calligraphes et les miniaturistes de l'orient musulman*, Paris 1908, s. 134-135; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 4; a.m.f., *Arapça Yazmalar*, I, 257; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 94, 96; M. Uğur Derman, "İmam Mehmed", *TA*, XX, 104.

M. UĞUR DERMAN

İMÂM-ı RABBÂNÎ

(İmam Rabbânî)

Ebü'l-Berekât Ahmed
b. Abdilehad b. Zeynilâbidîn
el-Fârûkî es-Sirhindî
(ö. 1034/1624)

Nakşibendiyye tarikatının
Müceddidiyye kolunun kurucusu.

14 Şevval 971'de (26 Mayıs 1564) Doğu Pencap'taki Sirhind'de (Serhind) doğdu. Nakşibendiyye tarikatı mensupları arasında İmâm-ı Rabbânî (ilâhî bilgilere sahip âlim) ve "müceddid-i elf-i sâni" (hicrî II. binyılın müceddidi) unvanlarıyla tanınır.

İmam Mehmed Efendi'nin nesh hatla yazdığı mushafın son sayfası (Rado, s. 96)

